

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МОВА І СУЧАСНИЙ КУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР

(ДО 180-річчя З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ О. О. ПОТЕБНІ)

*Матеріали науково-практичної конференції,
м. Київ, МАУП, 22 травня 2015 р.*

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2015

Редакційна колегія:

І. П. Бідзюра (голова), д-р політ. наук, проф.;
Ю. О. Мєлков, д-р філос. наук;
Т. В. Нич, канд. філос. наук, доц.;
Н. Д. Пальм, канд. філос. наук, доц.

Відповідальний за випуск: *Мєлков Ю. О.*

Матеріали науково-практичної конференції “Мова і сучасний культурний простір (До 180-річчя з дня народження О. О. Потебні)” – 22 трав. 2015 р. — К.: ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2015. — 68 с.

У пропонованому збірнику подано статті науково-практичної конференції, присвяченої 180-річчю з дня народження О. О. Потебні, у яких розглянуто життєвий і творчий шлях відомого вченого.

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2015

© ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2015

ЗМІСТ

Дмитрулін Н. Ю.

“...Я вижду помочи, на которых вела меня судьба...”

(о жизни и творческом пути А. А. Потебни) 4

Мелков Ю. А.

Многомерность языкового пространства и пролиферация культурных идентичностей: от национализма к интернационализму..... 7

Нич Т. В.

Мова як об’єктивація та перспектива свідомості у філософській концепції

О. О. Потебні 15

Бисенбаев Ф. К.

Проблемы сознания в контексте философии языка А. А. Потебни..... 18

Проскулікова Л. Н.

Міфологічні студії О. Потебні в контексті західноєвропейської філософії міфу 25

Олійник В. В.

Мовознавча спадщина О. О. Потебні: сучасне осмислення 28

Шпильківська І. О.

Проблема двомовності: від Потебні до сьогодення 32

Єрескова Т. В.

Мова як маркер національної ідентичності у сучасному соціумі 35

Чиркова О. А.

Мова як чинник утворення нації..... 39

Попов В. Ж.

Спілкування мешканців українських міст з представниками іноземних армій

у 1918–1920 рр...... 43

Пальм Н. Д.

Духовність українського суспільства: історія, проблеми та перспективи..... 48

Пустовит А. В.

Звуковой пейзаж в стихотворении Артюра Рембо “Офелия” 52

Бондаренко Н. О.

Роль сім’ї у формуванні соціальної ідентичності та мовної культурної

пам’яті особистості. 56

МОВА ЯК ЧИННИК УТВОРЕННЯ НАЦІЇ

*Слово творить світ,
спотворене слово спотворює його.*

П. Мовчан

Мова — це не лише засіб спілкування, а й головний чинник консолідації нації, оскільки забезпечує єдність, вільний розвиток національної спільноти, стоїть на сторожі національної ідентичності, здорового духовного та національного ментального розвитку, а отже, виступає могутнім засобом зміцнення національної свідомості.

Основною рисою сучасної мовної ситуації в нашій державі залишається українсько-російська двомовність з широким функціонуванням російської мови в різних сферах суспільного життя на більшості території країни, що впливає на сферу використання української мови. Причини домінування російської мови в Україні визначаються внаслідок взаємодії таких чинників, як русифікація, міграція, фізичне знищення, депортація, вимушена еміграція українців за межі країни. Створилася ситуація, коли національно свідомі українці змушені захищатися від мігрантів та доморощених збільшовичених (радянیزованих) перевертнів.

Двомовність в Україні має кілька суттєвих особливостей. Існує розбіжність між етнічною та мовною самовизначеністю, коли значна частина етнічних українців у повсякденному житті для спілкування використовує російську мову. Іншою важливою особливістю мовної ситуації є різний мовний статус регіонів України, який, насамперед, зумовлюється відмінністю історичного розвитку західної та східної України. При цьому, переважна більшість українців західного та північного регіонів є українськомовними, східного — російськомовними, центр та південь займають проміжне становище.

Україні потрібна виважена мовна політика, спрямована на розширення сфери функціонування державної мови як стрижня, серцевини нації, яка має об'єднувати суспільство в єдине ціле.

У свідомості кожної обізнаної людини не викликає сумніву факт реформованості мовної ситуації в Україні. Етнолінгвопсихологічні аспекти переходу з однієї мови на іншу окреслив Р. Кісь, спираючись на міркування О. Потебні, які висловлені у статті “Мова та народність”. Автор вважає, що перехід з однієї мови на іншу часто супроводжується роздвоєнням особистості, навіть “спустошенням свідомості” людини, оскільки йдеться про свого роду дезорганізацію цілісного лінгвокультурного світу, втрату людиною

своїї усталеності та цілісності, розмивання ідентичності, духовну несвободу, залежність від зовнішніх чинників, які ведуть до втрати набутків свого попереднього національного світу, кризи духовної традиції [1, 98].

Невід'ємним елементом державної політики має бути піднесення престижу української мови, зміцнення української мовної свідомості та гідності, розширення сфери функціонування державної мови. Культурно-мовний чинник у становленні української нації є принциповим питанням.

Сучасні дослідники дійшли висновку, що вплив постійного оперування людиною нерідною національною мовою несприятливий у пізнавальному, а найбільше — у морально-етичному плані як на народ, так і на особистість.

Така мова не може повністю виконувати і експресивну (енергетично-почуттєво-емоційну) функцію. Бо національний характер, біоенергетика, темперамент, психоемоційний спектр є унікальним для кожного народу і, знову ж, втілені в його — і тільки його — мові.

Мови — “суть засоби перетворення початкових домовних елементів думки і тому можуть бути названі засобом створення думки”, — визначив видатний мовознавець О. Потебня.

Втрата ріднонаціональної мови — суть денаціоналізації. Денаціоналізація суттєво послаблює і розбалансовує цілісну систему ціннісних орієнтирів, стимулів та мотивів діяльності, емоцій і почуттів, прагнень та інших психологічних механізмів розвитку людини, органічно пов'язаних з її національністю.

Денаціоналізована людина втрачає зовсім або послаблює одну з базових рушійних сил розвитку особистості — національну свідомість і гідність, а також пов'язаний з ними патріотизм.

Денаціоналізація “зводиться до поганого виховання, до моральної недуги: на неповне використання наявних засобів сприймання, засвоєння чи ослаблення енергії думки, на гидотну запустіння на місці витіснених але не замінених форм свідомості, на ослаблення зв'язку підростаючих поколінь з дорослими, що замінюються лише кволим зв'язком із чужими; на дезорганізацію суспільства, аморальність”, — писав О. Потебня [4, 73].

Мова розглядається О. Потебнею в контексті культури: у міфі, фольклорі та словесності він бачить похідні від мови моделюючи систему. Тому мова ставиться ним у сутнісне відношення — до народу і народності. Мова є породженням і виявом “народного духу”, вона ж окреслює національну самість спільноти, кодує у структурах твореного нею “проміжного” світу особливий національний світогляд. Вбачаючи в мові єдино властиві кожній людині та кожній спільноті спосіб і можливість сприймати світ і мислити його, Потебня гостро протестував проти денаціоналізації загалом, і деукраїнізації зокрема, як духовного і душевного розтління.

Мова — це спосіб самоідентифікації в історичному просторі, метасоціальна площа, що відображає стан генетичної інформації в людині і на рівні нації (соціальний філогенез). Феномен мови в третьому тисячолітті вийшов за межі суто лінгвістичних знань. Мова виконує націотворчу функцію і соціалізація людини відбувається в атмосфері національної мови. З цієї причи-

ни у визначенні нації більшість дослідників подають мовний компонент, а в ієрархії атрибутів нації мова посідає домінантне місце — поряд з національною самосвідомістю, елементом і виявом якої є ставлення до мови.

“У всіх народів мова — це засіб спілкування, у нас — це фактор відчуження. Не інтелектуальне надбання століть, не код порозуміння, не першоелемент літератури, а з важкої руки імперії ще й досі для багатьох — це ознака націоналізму, сепаратизму, причина конфліктів і моральних травм”, — сказала свого часу Ліна Костенко [2].

“Мова, і в цьому переконує наявний історичний досвід, в руках політиків є не тактичним, а стратегічним засобом, отже, належить до сфери великої політики, кожний суб’єкт якої намагається одержати найбільшу вигоду” [3, 164].

Вельми дієвими і корисними є методи реального підвищення авторитету мови і створення таких умов, за яких говорити українською мовою було б просто необхідно, а знати її — корисно для кар’єри, інформаційного обміну, праці на комп’ютері тощо.

Своя мова корисна вже тому, що вона дає відчуття соціальної гармонії, тобто єдності, неподільності та цілісності соціального організму як середовища, в якому територіальне та стратове розмаїття у своїх проявах має спільний орудний засіб для взаємозв’язку та ефективної взаємодії.

Прийнято вважати, що пісня є основним форпостом мови. Але вона може бути й аванпостом чи авангардом тієї чи іншої мови, про що свідчить спалах інтересу до її вивчення.

Світовий досвід показує, що мовно-культурний фактор є вирішальним у становленні національних держав. У модерній історії національних держав поширення однієї мови як загальнонаціонального засобу освіти і творення культури стало найдієвішим чинником об’єднання населення в межах однієї країни.

Це не лише засіб спілкування, а й духовного і культурного спадку українського народу. Через писемну українську літературу зберігається історична пам’ять і досвід нації, світоглядні і моральні цінності, національні традиції, звичаї та навички. Вона створює мовний простір, який є середовищем буття української нації. А без цього середовища нереальне саме її існування. Сутність державних заходів на підтримку української мови — це не нав’язати, а надати можливість опанувати мову батьків і свідомо вивчати мову свого громадянства.

Література

1. Кісь Р. Мова, думка, культурна реальність (від О. Потебні до гіпотези мовного релятивізму) / Р. Кісь. — Л.: Літопис, 2002. — 304 с.
2. Костенко Ліна. Україна як жертва і чинник глобалізації катастроф / Ліна Костенко // День. — 2003. — № 76. — квіт.

3. *Обушний М. І.* Етнос і нація: проблеми ідентичності / М. І. Обушний. — К.: Укр. центр духовної культури, 1998. — 204 с.
4. *Потебня О.* Мова, національність, денаціоналізація: Статті і фрагменти / О. Потебня; [упоряд. і вступ. ст. Ю. Шевельова]. — Нью-Йорк, 1992. — 155 с.